

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
I.	
<i>Dwudziestolecie jako prolegomena (zapowiedź) nowoczesności</i> – Marta Wyka	9
<i>Historia znad krawędzi. Polska genealogia teraźniejszości w literaturze końca lat 30. XX w.</i> – Ewa Paczoska	20
<i>Środowisko „Polityki” Jerzego Giedroycia – próby samookreślenia</i> – Andrzej Stanisław Kowalczyk	37
II.	
<i>Estetyka melancholii w prozie Schulza</i> – Mieczysław Dąbrowski ..	55
<i>Schulz, Wat, Wittlin – ścieżki donikąd...</i> – Józef Olejniczak	73
<i>Odkrywanie cielesności a doświadczenie wdowieństwa w międzywojennym zapisie kobiecym</i> – Bożena Karwowska	90
<i>Podróż i biografia. „Dyliżanse” Marii Kuncewiczowej</i> – Arleta Galant	112
<i>Psychoanaliza na łamach „Wiadomości Literackich”</i> – Lena Magnone	122
<i>Nowy Wspaniały Człowiek w Nowym Wspaniałym Państwie? Kilka uwag o wizji „nowego człowieka” w kręgu „Skamandra” i polskiego Art Deco</i> – Konrad Niciński	136
<i>O kształt polskiej awangardy...</i> – Joanna Orska	146
<i>Aktualizacja cudzych doświadczeń. Siostry Teresy Landy odkrywanie Brzozowskiego</i> – Jakub Beczek	160
<i>W stronę wyobraźni pojęciowej. Eseistyka filozoficzna Bolesława Micińskiego</i> – Żaneta Nalewajk	174
<i>Między idiomem literackim a słownikiem pojęć filozoficznych (esej Bolesława Micińskiego jako forma autonomiczna)</i> – Eliza Kącka	189
III.	
<i>Między nowością a stereotypem. Pisarstwo Czesława Straszewicza w świetle krytyki postkolonialnej</i> – Violetta Wejs-Milewska	213

<i>Polski dyskurs kresowy w niefikcjonalnych zapisach międzywojennych. Próba lektury w perspektywie „postcolonial studies”</i> – Hanna Gosk	231
<i>Modernizacja i jej cień. O prozie Pierwszej Awangardy</i> – Aleksander Wójtowicz	250
<i>Półpolacy muszą zginąć! Analiza retoryczna powieści Romana Dmowskiego (Kazimierza Wybranowskiego): „W połowie drogi” i „Dziedzictwo”</i> – Grzegorz Krzywiec	264
<i>Czystość, brud i granice. O konstruowaniu rzeczywistości społecznej w „Przedwiośniu”</i> – Łukasz Pawłowski	283
<i>Wojna polsko-ruska pod flagą... – czyli wizerunki wojny polsko-bolszewickiej na przykładzie „Pożogi” Kossak-Szczuckiej</i> – Izabela Głowacka	314
<i>Political fiction i antyutopia w literaturze II RP – o kilku zapomnianych pisarzach – glossy</i> – Jakub Z. Lichański	324
<i>Pieśń grajka Bożego, czyli Jana Wiktora franciszkańskie widzenie świata</i> – Maria Jolanta Olszewska	341

IV.

<i>Co dzisiaj znaczą teksty awangardowe (Tadeusz Peiper)</i> – Stanisław Jaworski	363
<i>„Izmatyk” mimochodem, czyli o pozytywistycznych fascynacjach Peipera</i> – Kamila Grzegorska	371
<i>Obrazy i wiersze formistyczne Tytusa Czyżewskiego. Komparatystyka interdyscyplinarna w perspektywie odbiorczej</i> – Agnieszka Smaga	388
<i>„Nadzy ludzie w śródmieściu”. Manifestacje artystyczne warszawskich futurystów w kontekście historii zjawiska „performance art”</i> – Przemysław Strożek	407
<i>(Nie)spełniony projekt. Paul Valéry i poeci polscy</i> – Tomasz Wójcik	420
<i>Szczurolap z „Kwadrygi”</i> – Andrzej Lam	437
<i>Milczenie i metafora. Kryzys przedstawienia w poezji Władysława Sebyły</i> – Andrzej Zieniewicz	448
<i>O wileńskiej grupie organizacji Pet i jej dzienniku</i> – Anna Szawerna-Dyrszka	460
<i>O czym mówią „Obłoki” Czesława Miłosza – znaczenia i konteksty wiersza. Próba lektury</i> – Zofia Zarębianka	471
<i>Indeks nazwisk</i>	482

WSTĘP

Oddalamy się od dwudziestolecia międzywojennego, coraz trudniej nam je zrozumieć, coraz łatwiej godzimy się na frazesy i stereotypy, obojętniejemy. Poczucie obcości powiększa dystans cywilizacyjny, niewątpliwe osiągnięcia II Rzeczypospolitej nie mogły radykalnie odmienić ciemnego obrazu, z czego zdawali sobie sprawę współcześni. Eugeniusz Kwiatkowski, minister skarbu i wicepremier RP w drugiej połowie lat trzydziestych, pisał w przedmowie do albumu *Budujemy Polskę*: „gdy wyskoczymy na chwilę z książki ilustrującej nasz dorobek, ze statystyki charakteryzującej niezbitcie nasz wysiłek «podciągania Polski wzwyż» i dotrzemy do chaty chłopskiej, związanej z karłowatym gospodarstwem, do mieszkania bezrobotnego na przedmieściach Warszawy czy Łodzi, do budżetu domowego małego urzędnika, to cały nasz optymizm wyrosły na tle syntezy przekształca się w głęboki pesymizm”¹.

A jednocześnie była to epoka kipiąca życiem, obfitująca w talenty artystyczne, w spełnione nadzieje, w fortunne realizacje; czas wielkiego urodzaju i dobrego zasiewu, z którego owoców literatura polska korzystała przez następne półwiecze. Choć nie brak głosów sceptycznych: „Nasze dwudziestolecie – pisał Jerzy Stempowski – posiada historię bogatą w malownicze i warte zastanowienia wypadki. Przeraza mnie jednak nędza i poniewierka obywateli Rzplitej tego czasu. Gdyby zaproponowano mi nowe życie w skórze robotnika lub chłopa dwudziestolecia, wybrałbym śmierć. Mimo przeblysków lekkomyślności styl ówczesnego życia był surowy. Usiłuję wyobrazić sobie wystawę pamiątek po dwudziestoleciu. Architektury reprezentowałyby makiety ministerstw, banków państwowych, chłodni w Gdyni, osiedla robotniczego na Żoliborzu, domów urzędniczych. Wyroby Ładu zdobyłyby ich wnętrza [...] Szukając pamiątek *stricto sensu* historycznych, nie umiem wyjść poza załosny kaszkiet i portki marszałka Piłsudskiego. Weselszą stronę dwudziestolecia reprezentowałyby fotografie półpiętra Ziemiańskiej, Ipsu z freskiem Topolskiego, Miry Zimińskiej i Szopki «Cyrulika Warszawskiego». Patrzę bez żalu, jak szczegóły tego okresu ulatniają się powoli z mojej pamięci”².

¹ Józef Radziwiński, *Budujemy Polskę*, Główna Księgarnia Wojskowa, Warszawa 1939.

² Stempowski, *W Turynie*, w: Idem, *Od Bukaresztu do Lafitów*, wybrał, oprac. i przedmową opatrzył Andrzej Stanisław Kowalczyk, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2001, s. 472.

Czesław Miłosz w trosce o prawdę historyczną o dwudziestoleciu ułożył całą antologię tekstów z epoki, w przekonaniu, że „tamta Polska nie odpowiadała wcale idealnemu obrazowi, jaki nowe pokolenie może sobie tworzyć. Dość było zjawisk budzących przerażenie, litość i gniew”³.

W okresie PRL-u dzieje polityczne i gospodarcze dwudziestolecia, jego osiągnięcia artystyczne stały się przedmiotem propagandowej manipulacji. II Rzeczpospolita miała być negatywnym tłem dla Polski Ludowej. Budziło to sprzeciw twórców, nawet tych zazwyczaj krytycznie wspominających dwudziestolecie jak Maria Dąbrowska: „Drażni mnie do szaleństwa to załgiwanie w prasie na wszystkie strony dwudziestolecia Niepodległości. Wszystkie interpretacje wszystkich faktów są fałszywe, pełne złej wiary i złej woli. Tamto dwudziestolecie – choć i ja to teraz dopiero wiem – było dopasowywaniem się do szansy, która nastąpiła dopiero po drugiej wojnie światowej – do szansy niebicia 17 Republiką Rosji. Gdyby utrzymał się rząd lubelski 1918, gdybyśmy nie poszli na Kijów, a potem nie odparli bolszewików pod Warszawą, gdybyśmy w pakcie nieagresji zgodzili się na «przemarsz Rosjan przez Polskę» – bylibyśmy w 1918, w 1920 – a może nawet 1938 czy 1939 – 17 Republiką ZSRR. Błędy, któreśmy popełnili, pozwoliły nam dotrzeć do sytuacji, gdy powstała koncepcja państw satelitów Rosji. A innej alternatywy nie było i chyba nigdy nie będzie”⁴. Trudno wyżej ocenić historyczną rolę dwudziestolecia.

Powrót do dwudziestolecia nie jest dziś tylko gestem historycznoliterackim, twórczość tego okresu fascynuje wciąż czytelników i badaczy. Odkrywamy w nim tematy i poetyki, które wyrażają zmysł nowoczesności, stan ducha jej mieszkańców. Nowe narzędzia badawcze, jakimi dysponujemy, pozwalają odsłonić nieoczekiwane aspekty utworów powstałych w latach 1918–1939. Coraz odleglejsze w czasie, dwudziestolecie staje się nam coraz bliższe jako próba rozpoznania i interpretacji nowej kondycji człowieka, nowego sensu kultury.

Oddajemy do rąk czytelników tom nowych studiów poświęconych literaturze i kulturze dwudziestolecia. Jedne dotyczą epizodów, inne pragną oświetlić rozleglejszy teren, wszystkie składają się na opowieść o pisarzach, dziełach i czytelnikach dwóch dekad niepodległości.

A.St.K.

T.W.

A.Z.

³ Miłosz, *Wstęp*, w: *Wyprawa w dwudziestolecie*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2000, s. 6.

⁴ Dąbrowska, *Dzienniki 1914–1965*, pierwsze pełne wydanie w 13 tomach pod kierunkiem prof. dr. hab. Tadeusza Drewnowskiego, Polska Akademia Nauk, Wydział I Nauk Społecznych, Komitet Nauk o Literaturze, tom XIII 1962–1965, Warszawa 2009, s. 259; zapis z 8 listopada 1964.